

رسیدن به توسعه پایدار

ورق‌زدن کتاب‌های تاریخی همیشه حسرت بار نیست، گاهی اوقات اعجاب‌آور است.

رشد اقتصادی تهران در طول 105 سال استقرار مدیریت شهری رسیدن به توسعه پایدار

ورق‌زدن کتاب‌های تاریخی همیشه حسرت بار نیست، گاهی اوقات اعجاب‌آور است.

300 سال پیش دهی کوچک با مردمانی اندک در شمال شهر ری وجود داشت که تهران می‌نامیدندش. 300 سال پیش، البرز زیباتر از امروز بود و چنارهایی که بر دامنه‌های آن روییده بود، چشم‌نوازتر. 300 سال پیش زمانی که شاه طهماسب صفوی در مسیرش به شهرری از روستای کوچکی که مردمانش زیر زمین زندگی می‌کردند، می‌گذشت، تصمیم گرفت برج و باروهایی بنا کند تا ساکنان این روستای کوچک را از شر راهزنان برهاند. تا آن روز تهران در اوراق تاریخی کمتر نشانی داشت.

ورق‌زدن کتاب‌های تاریخ گاهی اوقات اعجاب‌آور است. چه کسی تصور می‌کرد شهری که تا 300 سال پیش چندان جایگاهی در سرزمین پهناور ایران نداشت، امروز به غولی بزرگ تبدیل شود و بیش از یک‌دهم بودجه کل کشور را در خود جای دهد و مناسبات اقتصادی آن نه تنها در کشور که در منطقه تأثیر بگذارد. در سال 2005 صندوق بین‌المللی پول براساس تولید ناخالص داخلی شهرهای بزرگ جهان، فهرستی منتشر کرد. در آن فهرست دیدن نام شهر تهران می‌توانست شگفت‌انگیز باشد. تهران در آن فهرست در رده پنجاه‌وششمین شهر جهان به لحاظ تولید ناخالص داخلی جای گرفته بود. مبنای تهیه این فهرست، میزان فعالیت‌های اقتصادی مختلف از جمله بورس، مبادلات اقتصادی و حضور در مناسبات تجارت جهانی بود و از همه مهم‌تر، بودجه سالانه شهرداری شهرها ملاک اصلی رده‌بندی قلمداد شد. انتظار اینکه شهرهایی مانند توکیو و نیویورک در صدر این رده‌بندی جای گرفته باشند چندان عجیب نبود.

تولید ناخالص داخلی توکیو 32 میلیونی (با احتساب جمعیت حومه) هزار و 191 میلیارد دلار برآورد شده بود و این شهر را در صدر شهرهای تولیدکننده ثروت قرار داده بود. در رده دوم این فهرست، نیویورک 18 میلیونی جای گرفته بود که تولید ناخالص داخلی این ابر شهر، هزار و 133 میلیارد دلار برآورد شده و لس‌آنجلس سومین شهر این رده‌بندی با تولید ناخالص داخلی بسیار کمتر در رده سوم جای گرفته بود. براساس اعلام این صندوق، تولید ناخالص داخلی لس‌آنجلس در سال 2005 رقمی حدود 639 میلیارد دلار برآورد شد. پس از این شهر، شهرهای شیکاگو، پاریس، لندن، اوزاکا، مکزیکوسیتی، فیلادلفیا و واشنگتن‌دی‌سی تا رده دهم جای گرفتند. تهران چند پله پایین‌تر از شهرهایی مانند کلکته، وین، دهلی و بوسان کره‌جنوبی با تولید ناخالص داخلی 88 میلیارد دلار در رده پنجاه‌وششمین شهر جهان جای گرفت. در سال 2005 و همزمان با این رده‌بندی بودجه شهرداری تهران حدود 850 میلیارد تومان بود. در واقع تولید ناخالص داخلی هر شهر، با تکیه بر بودجه شهرداری‌ها و تولید ثروتی که در هر شهر صورت می‌گرفت، تعیین می‌شد. شاید پس از گذشت 300 سال برای نخستین بار بود که مناسبات اقتصادی تهران به‌عنوان یک شهر، در ابعاد جهانی مورد توجه قرار می‌گرفت و ارزیابی تقریباً قابل‌قبولی از آن ارائه می‌شد.

گام‌های تازه در شهری قدیمی

پس از این رده‌بندی بود که مدیریت شهری تهران تغییر کرد. با حضور قالیباف بر مسند شهرداری تهران، توسعه همه‌جانبه شهر آغاز شد. از طرفی فعالیت‌های عمرانی شهر توسعه یافت و بودجه عمومی شهرداری نیز هر ساله افزایش قابل توجهی پیدا کرد. شهردار تهران برای سال 85 و در نخستین گام، بودجه شهرداری را تا 1800 میلیارد تومان افزایش داد. افزایش بودجه شهرداری تهران، توسعه فعالیت‌های عمرانی این شهر را در پی داشت؛ ضمن اینکه اقدامات قابل توجهی در عرصه مالی شهرداری تهران رخ داد. مدیریت شهری تهران در گام اول برای افزایش درآمدهای شهرداری حساب‌های مالی شهرداری را از سیستم نقدی به سیستم تعهدی تغییر داد و این تغییر روش باعث شد تا پتانسیل‌های گسترده‌ای به روی مدیریت شهری گشوده شود؛ پتانسیل‌هایی که باعث شد تهران حرکتی تازه در عرصه اقتصادی داشته باشد. همچنین ایجاد سامانه شفافیت مالی بر میزان درآمد شهرداری تهران افزود. درست از همان سال، شهرداری تهران و به‌دنبال آن شهرداری شهرهای بزرگ کشور، با تکیه بر قانون اجرانده سال 1362 به سمت ایجاد درآمدهای پایدار برای مدیریت شهری خیز برداشتند و براساس برنامه‌ای مدون درآمدهای پایدار شهری را هر ساله افزایش دادند که امروز و پس از گذشت تقریباً هفت سال از آن روز، درآمدهای پایدار شهری در تهران به میزان 5/37 درصد از کل بودجه رسیده است.

دلارهای نفتی و خیز پایتخت

خیز بودجه‌ای تهران در تاریخ 105 ساله استقرار مدیریت شهری، در چهار دوره عمده بود. برای نخستین بار شهرداری تهران در سال‌های

آغازین فعالیت در سال‌های 1302 شاهد بودجه‌ای قابل توجه بود. سراریزش‌دهن دلارهای نفتی در دوران رضاخان، باعث شد تا کریم آقا بوذرجمهری در هیأت شهردار (بلدیه‌چی)، فعالیت‌های گسترده عمرانی را در شهر تهران آغاز کند. احداث خیابان ولیعصر و ساختمان‌هایی مانند اداره شهربانی، اداره پست، ساختمان بلدیه و بسیاری از بناهای قابل توجه، همچنین آسفالت خیابان‌ها از جمله اقدامات قابل توجه عمرانی کریم آقابوذرجمهری بود که با تکیه بر دلارهای نفتی صورت گرفت. تقریباً 35 سال بعد، بودجه شهر تهران در روزگار شهرداری غلامرضا نیک‌پی شاهد افزایش چشمگیری شد. در آن روزگار افزایش قیمت نفت باعث این اتفاق شد. توسعه شهر تهران به سمت شرق، غرب و شمال و توسعه فعالیت‌های عمرانی و ساخت برج آزادی، استادیوم و مجموعه ورزشی آزادی، ساخت دهکده المپیک، پیوستن محلاتی مانند نارمک، قلهک و تجریش به تهران و توسعه ساخت‌وساز همگی توانست بار دیگر بودجه شهر تهران را افزایش دهد. در واقع در طول تقریباً 10 سال شهرداری غلامرضا نیک‌پی، تهران خیز بزرگی در اقتصاد شهری برداشت که این خیز، همراه شد با نابرابری‌های اجتماعی و افزایش زاغه‌نشینی در حاشیه شهر تهران. در واقع اگرچه بودجه شهرداری تهران در دوران نیک‌پی قابل توجه بود اما توسعه نامتوازن و شکل‌گیری زاغه‌نشینی در حاشیه شهر، باعث مشکلات فراوانی برای این کلانشهر شد.

توسعه عرضی پایتخت

تقریباً یک دهه بعد از رشد اقتصادی تهران که ناشی از افزایش قیمت نفت بود، دوباره این پایتخت 300 ساله گام‌های تازه‌ای برای توسعه برداشت؛ گام‌هایی که به تعبیر کارشناسان، توسعه عرضی شهر بود و کمتر به توسعه اجتماعی و فرهنگی شهر انجامید. عمده محور توسعه در این دوره به کالبد شهر متمرکز بود. سومین دوره خیز اقتصادی شهر، در سال‌های 67 و پس از هشت سال دفاع مقدس صورت گرفت. توجه به تهران پس از جنگ تحمیلی، در دستور کار دولت سازندگی قرار گرفت و تهران یکباره به سمت توسعه گام برداشت. اما در این دوره، توسعه پایتخت همراه با ناگواری‌هایی بود. اگرچه فعالیت‌های عمرانی گسترده در این شهر صورت گرفت و بزرگراه‌هایی مانند نواب، نیایش، رسالت، همت و بسیاری از خیابان‌های دیگر احداث شد اما افزایش ساخت و ساز، شهر تهران را بیشتر توسعه داد و عملاً دامن منطقه به مناطق 20 گانه شهر تهران افزود. همچنین ساخت بزرگراه نواب از داخل بافت قدیمی شهر، بزرگراه کردستان و بزرگراه صدر باعث تفکیک محلات تهران و باعث گسست محلات قدیمی شهر تهران و در نتیجه گسست بافت اجتماعی پایتخت شد.

گام‌های استوار توسعه پایدار

هنوز 10 سال از سومین دوره خیز اقتصادی تهران نگذشته بود که بار دیگر این شهر شاهد گامی بزرگ در عرصه اقتصاد و تولید ثروت شد. چهارمین دوره خیز اقتصادی پایتخت از سال 85 آغاز شد. در کمتر از هفت سال بودجه 800 میلیارد تومانی تهران به 12 هزار میلیارد تومان رسید. از طرفی توسعه فعالیت‌های عمرانی در کنار تصویب طرح جامع و تفصیلی شهر رویکرد منطقی‌تری به توسعه تهران داد و توجه به زیرساخت‌های این شهر رشدی قابل توجه به تمامی ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تهران بخشید. توسعه بزرگراه‌ها از یک طرف باعث افزایش بودجه پایتخت شد و در کنار آن توسعه فضاهای فرهنگی و اجتماعی و همچنین گسترش این فعالیت‌ها در میان شهروندان به شهر شکل و سیمای شهری توسعه یافته داد. به زعم بسیاری از کارشناسان در هیچ دوره، تهران تا به این اندازه نتوانسته بود به استقرار توسعه پایدار نزدیک شود.